

UOT 37.01

Gülnarə Nazim qızı Feyzullayeva

Zəngilan rayon 10 nömrəli tam orta məktəbin müəllimi

BIOLOGİYANIN TƏDRİSİNDƏ “ROLLU OYUNLAR”IN TƏTBİQİNİN ŞAĞİRD TƏFƏKKÜRÜNÜN İNKİŞAFINDA ROLU

Гульнара Назим гызы Фейзуллаева

учитель Зангиланской средней школы №10

ЗНАЧЕНИЕ ПРИМЕНЕНИЯ РОЛЕВЫХ ИГР В РАЗВИТИИ МЫШЛЕНИЯ УЧАЩИХСЯ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ БИОЛОГИИ

Gulnara Nazim Feyzullayeva

teacher at school number 10 in Zangilan town

THE VALUE OF THE USE OF ROLE-PLAYING GAMES IN THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' THINKING IN THE TEACHING OF BIOLOGY

Xülasə: Biologiya dərslərinin təşkilində istifadə olunan metodlar içərisində rollu oyunlar xüsusi yer tutur. Çünki bitkilər, heyvanlar, hətta insan orqanları haqqında həmişə səhnəciklər qurulmuş, şeirlər, nağıllar, hekayələr yazılmışdır. Bu baxımdan da Biologiya dərslərində “Rollu oyun”lar metodlarından mütəmadi və doğru şəkildə istifadə edilməsi şagird təfəkkürünün inkişafında böyük rol oynaya bilər.

Açar sözlər: *rollu oyun, səhnələşdirmə, modelləşdirmə, didaktik oyunlar, işgüzar oyunlar, qrup işi, kollektiv iş, söz ehtiyatı, yaradıcı yanaşma, təfəkkür*

Резюме: При организации уроков биологии особая роль принадлежит ролевым играм. В историях, сказках, рассказах часто бывают сцены о растениях, животных и даже человеческих органах, поэтому правильное использование ролевых игр на уроках биологии может сыграть важную роль в развитии мышления учащихся.

Ключевые слова: *ролевые игры, моделирование, дидактические игры, деловые игры, групповая работа, коллективная работа, лексика, творческий подход, мышление*

Summary: Role-playing games has a special place among the methods used in the organization of teaching Biology. Because, science have been created, poems, tales and stories written about plants, animals and even about human organs. In this respect, consistent and right utilization of “Role-playing games” in Biology classes might play a prominent role in the development of a student intelligence.

Key words: *role playing game, performance, modelling, group work, business game, collective work, vocabulary, creative approach, crossword, biological lotto, intelligence*

Təhsilimiz dünya təhsil təcrübələrindən yararlanaraq təhsil sistemimizdə köklü dəyişikliklər etmişdir. Respublikamızda bütün məktəblərdə dərslərin tədrisi və dərslərin hazırlanması kurikulum proqramı əsasında həyata keçirilir. Kurikulum proqramı isə özü ilə bir sıra yeniliklər gətirmişdir. Bunlardan biri də dərslərin daha çox fəal təlim metodları ilə tədrisidir.

Fəal təlim metodları tədris edilən dərsləri maraqlı və cəlbədiciləşdirərək yanaşı, şagirdlərin

müstəqil olaraq bilik və bacarıqlara yiyələnməsi üçün şərait yaradılmasına da xidmət edir.

Fəal təlim metodları çoxluq təşkil etdiyi üçün bir neçə istiqamətdə qruplaşdırılaraq bir-
lənşdirilmişdir.

1. Beyin həmləsi (əqli hücum)
2. Müzakirə
3. Rollu oyunlar
4. Təqdimat
5. Tədqiqat

Bütün fənlərin tədrisində olduğu kimi, biologiyanın tədrisində də fəal təlim metodlarından da daima geniş miqyasda istifadə olunur. Demək olar ki, bütün biologiya müəllimləri dərslərin qurulmasında və təşkilində əqli hücum, klaster, BİBÖ, anlayışın çıxarılması, Debat, müzakirə, diskussiya, təqdimat, layihə, Venn diaqramı kimi metodlardan istifadə edirlər.

Bəzi müəllimlərin fikirlərinə görə rollu oyunlar metodu dərslərin təşkilində çox vaxt aparılır və vaxt itkisinə səbəb olur. Həmçinin, şagirdlərin diqqətinin keçirilən mövzudan uzaqlaşmasına gətirib çıxarır. Ona görə də rollu oyunlar metodundan istifadəyə bir çox hallarda yer verilmir. Lakin, nəzərə alınmalıdır ki, biologiya canlıları - bitkiləri, heyvanları, insan orqanizmini öyrənən elmdir. Bu fənnin tədrisində rollu oyunlar metodlarından istifadəyə geniş imkanlar vardır. Bu metodlardan istifadənin üstünlüyü ondan ibarətdir ki, öyrənilən mövzunu şagirdlər qeyri-iradi qavrayır və yadda saxlayırlar. Həmçinin, rollu oyunlardan istifadə şagirdlərin yaradıcı və tənqidi təfəkkürlərini inkişaf etdirərək üzə çıxmasına səbəb ola bilər.

Rollu oyunlar metodu bütün dərslər boyu aparılmaqla yanaşı, yalnız dərslərin motivasiya və ümumiləşdirmə mərhələlərində çox istifadə olunur. Bu zaman digər metodlardan da istifadə edilir və dərslərin təşkili ardıcılığı da saxlanılır. Rollu oyunlar metodları kiçik və böyük qruplarla kollektiv və bütün siniflə həyata keçirilə bilər. Rollu oyunlar metodundan istifadə şagirdlərin tənqidi və yaradıcı təfəkkürünü inkişaf etdirməklə yanaşı, onlarda özünü ifadə etmək, rola girmək, qarşılıqlı ünsiyyətin qurulması, söz ehtiyatının artırılması, təşkilatçılıq kimi qabiliyyətləri formalaşdırır. Bu zaman şagirdlər keçirilən mövzunu praktik olaraq həyata keçirirlər. Bu isə öyrənilən mövzunun daha yaxşı yadda qalmasına səbəb olur.

Rollu oyunlar metodlarına rollu oyun, səhnələşdirmə, modelləşdirmə, işgüzar oyun, didaktik və əyləncəli oyunlar (krossvord, bioloji loto, kim tez və çox, nömrə də, rəqəmlərə əsasən sözü tap, bitkini tap, heyvanı tap) və s. daxildir. Bu metodlardan səhnələşdirmə hazır ssenari əsasında qurulur və həyatda baş verən hər hansı bir hadisə, situasiyadakı davranışlar təqlid olunur. Ssenari, vaxt itkisi olmasın deyərək müəllim tərəfindən əvvəlcədən hazırlanıb şagirdlərə

təqdim edilərsə, daha səmərəli ola bilər. Buna nümunə olaraq 7-ci sinif dərslərində heyvanlar aləmini keçdikdən sonra “Dost dostu tən gərək” nağılı üzrə səhnələşdirmə aparılaraq heyvanların (şir, qurd, tülkü) xarakterik xüsusiyyətləri göstərilə bilər.

Rollu oyun metodu isə hər hansı bir problemə və ya situasiyaya fərqli yanaşmağı, müxtəlif rollara girməyi tələb edir. Bu metod ümumiləşdirici mövzularda daha səmərəli nəticə verir. Üsulun tətbiqi zamanı əvvəlcə mövzuya uyğun rollar paylanılır, tapşırıqlar verilir. Məsələn 7-ci sinif “Örtülütoxumlular şöbəsi, İkiləpəlilər və birləpəlilər sinifləri” tədris vahidinin sonunda hər fəsiləyə aid bir bitki götürülərək həmin fəsilənin əlamətləri üzrə rol qurulur və həyata keçirilir.

Modelləşdirmə metodu əksər xüsusiyyətlərinə görə rollu oyun metoduna oxşasa da, ondan fərqli olaraq situasiyanın hansı sonluqla bitəcəyi bilinmir. Buna həmin situasiyanı siniflə bölüşən şagirdlərin sonda özləri qərar verirlər. Nümunə olaraq, “Həşəratlar sinfi” dərslərinin tədrisində sonunda müəllim 1 şagirdi çıxararaq: - Təbiətdə gördüyünüz böcəyi, kəpənəyi başqası öldürsəydi necə reaksiya verərdiniz? Bu cür hadisə ilə rastlaşmırsınız? Əgər rastlaşmırsınızsa, həmin hadisəni canlandırın və sonda nə etdiyinizi də vurğulayın, - deyərək ona müraciət edir. Bu kimi nümunələrlə belə metoddan da istifadə etmək olar.

Biologiyanın tədrisində istifadə olunan metodlar içərisində krossvordlar xüsusi yer tutur. Şagirdlər krossvordlar həll etməklə bilik, bacarıq və vərdişlər qazana bilərlər. Həmçinin, krossvordlar şagirdləri düşünməyə, nəticə çıxarmağa, müstəqil nəticələri müqayisə və təhlil etməyə məcbur edir. Bununla yanaşı, krossvordlar mövzunun daha maraqlı və əyləncəli öyrənilməsinə təmin edir. Krossvordlar şagirdlərin məntiqi təfəkkürünün inkişafında mühüm rol oynayır. Krossvordlardan dərslərin bütün mərhələlərində, xüsusilə də yaradıcı tətbiqetmə, ümumiləşdirmə mərhələlərində istifadə edilir. Krossvordlara nümunə olaraq “Çoxhüceyrəlilər yarıməlaməti”, “Molyuskalar” və “Buğumayaqlılar” tədris vahidləri üzrə ümumiləşdirici dərslərdə xərçəngkimilərə, hörümçəkkimilərə, həşəratlara, molyuskalara aid krossvordlar tərtib etmək olar. Yaxud, “Həşəratların müxtəlifliyi və təbiətdə rolu”

mövzusunda yaradıcı tətbiqetmə mərhələsində tərtib etmək olar. Bütün siniflə aparılan yarış-oyunlara bioloji loto, “Kim tez və çox” oyunlarını nümunə göstərmək olar. Bioloji loto oyununda müəllim mövzuya uyğun olaraq bir neçə kartoçka hazırlayır və kartoçkalarda mövzudakı bitki və ya heyvanlara aid əlamətlər yazılır. Sonra kartoçkalar şagirdlərə paylanılır. Şagirdlər həmin əlamətlərə uyğun olan bitki və heyvanları müəyyənləşdirirlər. “Kim tez və çox” oyununda isə müəllim şagirdləri saylarına uyğun olaraq 2 və ya 3 qrupa bölür. Sonra isə keçirilən mövzuya uyğun olaraq daha tez və çox bitki, yaxud heyvan adlarını tapmağı tapşırır. Bu yarış bəzən müəyyən vaxt ərzində aparılır. Sonda ən çox və tez adları tapan qrup qalib sayılır. Bunlarla yanaşı “nömrə də”, “heyvan və ya bitki adları tap” yarış-oyunları da mövzuların daha maraqlı öyrənilməsində xüsusi rol oynayır.

Bütün deyilənlər nəzərə alınarsa, biologiya dərslərində “Rollu oyunlar” metodundan istifadə olunması dərslərin rəngarəng və maraqlı keçilməsinə səbəb ola bilər. Həmçinin, şagirdlərin məntiqi, tənqidi və yaradıcı təfəkkürünün inkişafında da əvəzsiz rol oynayır. Bu baxımından da biologiya dərslərinin tədrisində rollu-yarış

tipli metodlardan mütəmadi olaraq istifadə olunmalıdır.

Problemin aktuallığı: Müasir dərslərlərin fərqliliyini və çətinliyini, həmçinin, şagirdlərin dünyagörüşünün dəyişkənliyini, onların yaş səviyyəsini nəzərə alaraq keçirilən mövzuların daima aktiv və səmərəli olması üçün, şagirdlər tərəfindən daha yaxşı mənimsənilməsi üçün, dərslərin müəyyən mərhələlərində yarış, oyun formasında olan metodlardan istifadə məqsədə uyğun olar.

Problemin elmi yeniliyi: Biologiyada yeni elmi kəşflərin olması, elmi texnikanın biologiyaya tətbiqi, bitki, heyvan və insanlara aid informasiyaların çoxluğu şagirdlər və müəllimlər qarşısında müxtəlif çətinliklər yaradır. Bu çətinlikləri dəf etmək üçün daha optimal və intensiv, həmçinin maraqlı doğuracaq metodların tətbiqi vacib hesab olunur ki, bu metodlar içərisində də oyun-yarış tipli metodlar xüsusi yer tutur.

Problemin praktik əhəmiyyəti: Ümumtəhsil məktəblərində dərslərin hazırlanmasında və tətbiqində oyun – yarış tipli metodlardan istifadə olunması şagirdlər tərəfindən maraqla qarşılanır. Bu tipli metodlardan istifadə olunaraq hazırlanan dərslər şagirdlərin öyrənməsində və öyrəndiklərini tətbiq etməsində böyük rol oynayır.

Ədəbiyyat:

1. Hacıyeva H. Ümumtəhsil məktəblərində biologiyanın fəal təlim metodları ilə tədrisi metodikası. Bakı, 2014.
2. Hüseynov Ə., Məhərrəmov Ə. Biologiya tədrisinin elmi və metodik əsasları. Bakı, 2015.
3. Hacıyeva G. Biologiyanın tədrisi metodikasından mühazirələr. Bakı, 2016.
4. Hüseynov Ə., Hacıyeva H. Ümumtəhsil məktəblərində biologiyanın tədrisində kurikulumun tətbiqi. Bakı, 2015.
5. Azərbaycan Respublikasının Ümumtəhsil məktəbləri üçün biologiya fənn kurikulumu. Bakı, 2007.
6. Biologiya: 6-cı sinif üçün dərslik. Bakı, 2013.
7. Biologiya: 7-ci sinif üçün dərslik. Bakı, 2014.

E-mail: feyzullayevagulnare86@mail.ru

Rəyçilər: *ped.ü.fəls.dok,dos.T. Paşayev, biol.ü.fəls.dok. Q. Əliyev*
Redaksiyaya daxil olub: 22.10.2018